

Forfatter: Heiberg, Johan Ludvig

Titel: Nye digte - 1841

Citation: Heiberg, Johan Ludvig: "Nye digte - 1841", i Heiberg, Johan Ludvig: *Nye digte - 1841*, udg. af Klaus P. Mortensen , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, cop. 1990, s. 149. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-heibergjl05val-shoot-idm140194650077664.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Nye digte - 1841

Gudstjeneste

Digtets dialog er bygget op omkring en digter, der pinsemorgen begiver sig væk fra byens civiliserede verden ud i skoven, for dér at opsøge den enhed, som han ikke kan finde i den institutionelle kristendom med dens tomme ritualer og vanepræg. Og i naturens helligdom indtræffer pinsemiraklet, men ikke som i evangeliet. For det er Pan, naturens guddom, som taler til den længselsfulde og belærer ham om, at kun i ophøjet ensomhed kan den enkelte møde ham.

Da lyder en anden røst, englens, evangeliets, som forkynder digteren, at Gud er i menigheden, broderkærligheden - ikke i naturen. Men englens ord skærper blot digterens konflikt. For han har jo netop forladt fællesskabet, fordi det var en forhindring for opfyldelsen af hans enhedslængsel. Kun i det, der ligger uden for samfundet: naturen, føler han det guddommeliges nærvær. I sin religiøse søgen er han altså fanget mellem det foreskrevne: at søge Gud uden for naturen og så panteismens besnærende faldgrube, og det er et årtusindgammelt dilemma. Hver gang mennesket i historien har skilt Gud ud af naturen - i den græske filosofi, den jødiske tro og den lutherske 150 reformation - så er Pan nemlig dukket op i det tomrum Gud har efterladt sig i sanseverdenen. I sin rådløshed ender digteren da i en slags kompromis ved på katolsk vis at ønske sig naturen befolket af kristne symboler.

Men så belærer englen ham om, at hans dilemma beror på en fejlfortolkning af naturfølelsen. For selv om den er opstået, da mennesket skilte sig ud af naturen, så er en tilbagevending til den, ikke længslens rette svar. Menneskets længsel peger nemlig ikke bagud, men fremad. I sin afhandling om naturskønhed fra 1828 skriver Heiberg, at »i sin Fødsel er Mennesket kun et Naturproduct, som lidt efter lidt udvikler sig til et aandeligt Væsen« (II s. 233). Mennesket er vågnet op fra naturen og befinder sig midt imellem naturen og Gud som et væsen, der er blevet bevidst om sin stræben mod ånden. »Tanken er paa eengang det Menneskelige, som adskiller os fra den underordnede Natur, og det Guddommelige, som forener os med den overordnede Verden« (I s. 465).

Selv om mennesket har udviklet sig af naturen, er det altså væsensforskelligt fra den i kraft af sin bevidsthed, sin ånd. Tilsvarende kan Gud som naturens suveræne hersker ikke være ét med den, sådan som panteismen påstår, for Gud er identisk med sin åbenbaring i Kristus, som er åndens inkarnation.

Så skarpt skelnede Heiberg ikke mellem natur og menneske, da han debuterede som filosof med afhandlingen *Om den menneskelige Frihed* i 1824. Dér er forskellen et spørgsmål om grad snarere end om væsensforskellighed. »Alt i Naturen er besjælet af en menneskelig Aand; enhver - høiere eller lavere - Naturgjenstand er i bogstavelig Forstand et Menneske, hvis Aand er, som Leibniz siger, en slumrende Monade. Men dette »Høiere eller Lavere« er kun en Gradsforskjel« (I s. 27).

På den baggrund er Gudstjeneste et poetisk opgør med Heibergs egen gamle panteisme. Når panteismen for den ældre Heiberg er så farlig, beror det på, at den fører mennesket tilbage til et udviklingstrin mennesket for længst har forladt. Digteren søger forløsning hos den ubevidste natur, mens det i virkeligheden er ham, som skal forløse den med sin bevidsthed: »dens hele Stræben gaar ud paa at ophæve sin Grændse, for at udvikle Det, som er Meer end det Endelige og Naturlige: det aandelige Liv« (X s. 197). Ved at opfange og udtrykke naturens tavse bøn om at blive vækket af sin dvale skal digteren 151 arbejde med på dens frelse: den »Frihedens Lyst«, som fylder den bevidstgjorte natur.